

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

TÜRKİYE'DE MÜLTECİLERLE ÇALIŞAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEVLET İLE İLİŞKİSİ

Buket Özdemir DAL

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları Programı, Doktora Öğrencisi

Email: buketozdemirdal@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6159-9681

Submitted: 28 July 2022 & **Accepted:** 16 August 2022

Citation: Özdemir Dal, Buket. (2022). Türkiye'de Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet ile İlişkisi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (5), 83-110.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association Journal
of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

All rights of this paper are reserved by the *International Relations Studies Association (TUIC)*. With the exception of academic quotations, no parts of this publication may be reproduced, redistributed, sold or transmitted in any form and by any means for public usage without a prior permission from the copyright holder. Any opinions and views expressed in this publication are the author(s)'s and do not reflect those of the *TUIC*, editors of the journal, and other authors.

TÜRKİYE’DE MÜLTECİLERLE ÇALIŞAN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ DEVLET İLE İLİŞKİSİ

Buket Özdemir DAL

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Göç Çalışmaları Programı, Doktora Öğrencisi

Email: buketozdemirdal@gmail.com **ORCID:** 0000-0002-6159-9681

Submitted: 28 July 2022 & **Accepted:** 16 August 2022

Özet

Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) 2022 Dünya Göç Raporu’na göre Türkiye 3.6 milyon ile dünyadaki en kalabalık mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır (IOM, 2021:46). 2011 yılında Suriye’den gelen kitlesel göçün ilk dönemlerinde sığınmacıların acil ihtiyaçları geçici barınma merkezlerinde giderilmeye çalışılmıştır. Başlangıçta merkezlerin sayısı 10 ilde 26 iken günümüzde 5 ilde 7’ye düşmüştür (AFAD, 2016: 13). 3.6 milyon geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin 48.796’sı bu merkezlerde barınmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Sivil toplum kuruluşlarının (STK) desteği, geçici barınma merkezleri dışına çıkıldıkça Suriyeliler için hayati önem kazanmaktadır. Kitlesel hareketliliğin başlangıcından itibaren barınma merkezlerinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) aracılığıyla yürütülen yardım faaliyetlerine katılan STK’lar, merkezler dışında kalan Suriyelilerin temel haklara erişimlerinde ve acil ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli görevler üstlenmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkisinin Suriyelilere yapılan yardımların niteliğine etkisi ve kitlesel göçe Türkiye’nin verdiği tepkide, göç politikalarının oluşturulmasında STK’ların rolü incelenmektedir. Bu bağlamda, göç alanında çalışan STK’ların devlet ile ilişkisine dair literatürden ve çeşitli STK’ların akademisyenlerle birlikte konu ile ilgili yapmış olduğu araştırmalardan yararlanılmıştır. Yapılan araştırmalar geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilere yönelik hak ve hizmet temelli faaliyetleri bulunan STK’ların çalışmaları, devletle olan ilişkilerine ve devletin hayırseverlik/yardım yaklaşımını benimseme durumlarına göre değiştiğini göstermektedir. Bu makalede, Suriyelilerle çalışan AFAD, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı (IBC) ve Tarlabası Toplum Merkezi incelenerek, Devlet-STK ilişkisinin söz konusu STK’ların faaliyetlerine etkisi değerlendirilecektir. Çalışma STK’ların göç alanında doldurduğu boşluğun, devletin göç politikalarında önemli bir yerinin olduğunu göstermesi ve STK’ların üstlenmiş olduğu rolün,

göçmenlerin entegrasyonunda, yaşadıkları toplumun göçmenlere yönelik algılarının şekillenmesinde etkili olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeliler, Sivil Toplum, STK-Göç İlişkisi, STK- Devlet İlişkisi

Abstract

According to the International Organization for Migration's (IOM) World Migration Report 2022, Turkey is hosting the most crowded refugee population, with a number of 3.6 million refugees all over the world. In the early years of human movement from Syria, the basic needs of Syrians were met in the temporary accommodation centers. However, after 11 years, the number of refugees living outside the camps is much higher, and this is where NGOs come in. To help refugees outside the camps access basic rights and address their immediate needs, NGOs that were involved in AFAD's relief activities in the camps from the start of the migration were crucial. This study examines how the state's relationship with NGOs in Turkey affects the quality of refugee assistance and how these groups are involved in the state's response to mass migration and the formation of migration policy. In this context, the literature on the relationship of NGOs working in the field of migration with the state and the research reports of various NGOs on this topic together with academics are consulted. Studies show that the work of NGOs carrying out rights-based and service-based activities for refugees living outside the camps is influenced by their relations with the government and by whether they share the state's philanthropic approach. In this context, this article examines AFAD, the IBC International Blue Crescent Relief and Development Foundation, and the Tarlabası Community Center, which works with refugees, and attempts to show the impact of state-NGO relations on the activities of these NGOs. The study is significant because it demonstrates how important it is for NGOs to fill gaps in the field of migration and how crucial they are to both the integration of migrants and the development of the host society's perceptions of migrants.

Keywords: Migration, Syrians, Civil Society, Democracy, NGO-Migration Relationship, NGO-State Relationship

I. Giriş

2022 Dünya Göç Raporu verilerine göre en önemli uluslararası göç koridorları içinde Suriye Arap Cumhuriyeti'nden Türkiye'ye göç koridoru 3,6 milyon Suriyeli ile ikinci sırada yer almaktadır (IOM, 2021: 26).. Bahse konu rapora göre, dünya üzerindeki en kalabalık mülteci¹ topluluğunu 6,7 milyon ile Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır (IOM, 2021:46). 2011 yılında çatışmaların artan şiddeti sonucu ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Suriyeliler, açık kapı politikası uygulayan Türkiye'ye sığınmışlardır. Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu 'coğrafi' sınırlama nedeniyle Suriyelilere 'mülteci' ya da 'sığınmacı' statüsü verememektedir. Onun yerine bu kimselerin durumu 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesine göre genel olarak ve 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ile ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Buna göre Türkiye'ye sığınan Suriyelilere geçici koruma altında statüsü verilmektedir. Temmuz 2022 itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 3 milyon 650 bin 601'e ulaşmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Geçici barınma merkezleri kuran Türkiye, göçün ilk zamanlarında birçok Suriyeliyi buralarda barındırmıştır. Bununla birlikte veriler incelendiğinde geçici barınma merkezleri dışında da oldukça fazla sayıda Suriyeli yaşadığı görülmektedir. 2022 Temmuz verilerine göre, şu anda Türkiye'de 5 ilde (Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Osmaniye) 7 barınma merkezinde 48 bin 796 Suriyeli yaşamaktadır. 3 milyon 601 bin 805 kişi isemerkezdışında yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Geçici barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin hızla artışı ve statü sorunu haklara erişimi de zorlaştırmaktadır. Suriyelilerin barınma merkezleri dışında yaşam şartlarının iyileştirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşları (STK) önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkisinin mültecilere yönelik yardımların niteliğine etkisi incelenmektedir. Bununla birlikte devletin kitlesel göçe verdiği tepkide ve göç politikalarının oluşturulmasında STK'ların nasıl bir rolü bulunduğu analiz edilmektedir. STK-devlet ilişkisi kapsamında, mültecilerle çalışan STK'ların faaliyet alanları ele alınmakta ve üstlendikleri görevlerle hükümetin göç politikalarındaki yerinin ne olduğu tartışılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de mültecilerle çalışan STK'ların devlet ile ilişkisini anlamak için öncelikle sivil toplum ve demokrasi

---

¹Türkiye 1951 Cenevre Konvansiyonunda koyduğu "coğrafiçekince" nedeniyle Avrupa'dan gelmeyen kişileri "mülteci" ya da "sığınmacı" olarak kabuletmemektedir. Türkiye'deki Suriyeliler resmi olarak "geçici koruma altındaki kişiler"dir. Mülteci ve sığınmacı kampları da resmi dilde "geçici barınma merkezleri" olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan "mülteci" kavramı resmi-hukuki tanımlama olarak değil zorla yerinden edilmiş kişileri nitelemek amacıyla sosyolojik bir kavram olarak kullanılmaktadır.

arasındaki ilişki ele alınmakta ve daha sonra Türkiye’de STK’ların gelişimi, sınıflandırması ve faaliyet alanları incelenmektedir. Göç ve STK ilişkisi kapsamında konuya dair var olan literatürden ve çeşitli STK’ların araştırma raporlarından yararlanılmaktadır.

Yapılan araştırmalar Türkiye’de özellikle geçici barınma merkezleri dışında yaşayan yerinden olmuş kimselerin barınma, eğitim, sağlık, çalışma haklarına erişiminde STK’lar’ın önemli görevler üstlendiğini ve devletin yetişemediği alanlarda oluşan boşlukları doldurduğunu göstermektedir. Ancak yapılan yardımların hak ve hizmet temelli olarak ayrıştığı noktada Devlet-STK ilişkisinin önemli bir yeri ve etkisi olduğu konu ile ilgili yapılan araştırmalardan görülmektedir. Bu araştırmaların da işaret etmiş olduğu üzere hükümetin, Suriyeli mültecilere yönelik İslami kardeşlik yaklaşımını benimseyen STK’ların daha çok desteklendiğini ve bu kuruluşların kaynak ve alan bulmada zorlanmadığını söylemek mümkündür (Çorabatır ve Hassa, 2013:12-18; Mackreath ve Sağnıç, 2017: 2-3; Danış ve Nazlı, 2019: 153-154). Bununla birlikte sosyal uyuma yönelik hak temelli faaliyetlerde Türkiye siyasetinin gidişatına göre de zaman zaman sıkıntı yaşandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bu araştırmada Suriyelilerin statüsüne yönelik devletin izlemiş olduğu politikaları ile hayırseverlik yaklaşımını benimseyen hizmet temelli faaliyetleri olan kuruluşlara yönelik olumlu tutumu arasında paralellik olduğu tartışılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, mültecilerle çalışan AFAD, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı ve Tarlabası Toplum Merkezi incelenerek, Devlet-STK ilişkisinin söz konusu STK’ların faaliyetlerine etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışma, STK’ların doldurduğu boşluğun, devletin göç politikalarında önemli bir yeri olduğunu göstermesi ve Türkiye’de artan göçmen karşıtlığının önlenmesine yönelik geliştirilmesi gereken politikalarda, STK’ların rolüne dikkat çekmesi açısından önemlidir.

II. Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi

Sivil toplumun kavramsal ve düşünsel kökenleri çok eskiye dayansa da sivil toplum, 20. yüzyılda özellikle de 90’lı yıllarda çokça tartışılan ya da dünyada yaşanan güncel gelişmeler sebebiyle tartışılma ihtiyacı duyulan bir kavram haline gelmiştir. Berlin Duvarı’nın yıkılması (1989), Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan siyasal rejim değişiklikleri ve bu ülkelerin demokrasiyle olan ilişkileri artık sivil toplum temelli bir perspektiften tartışılmaktadır. Bununla birlikte 1980 sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler de sivil toplum kavramı ile anlaşılmaya çalışılmaktadır (Keane, 1993 aktaran Ozan, 2014:99). Sivil toplumun bu dönemde yükselişinin bağlandığı ve tartışıldığı bir diğer durum ise küreselleşmedir. Bu dönemde otoriter rejimlerin yıkımı ardından yaşanan demokrasiye geçiş süreci ve insanlığın karşılaştığı tehlikeler, sivil toplumu gündeme getirmiştir (Keyman, 2004 a:19). Ekonomide

yaşanan gelişmeler ile “her tür devlet müdahalesinden özgürleşmiş bir piyasa savunusu, bireyciliğin alanı olarak sivil toplum kavramını gündeme getiriyordu” (Ozan, 2014:99). Sivil toplumun demokratikleşme sürecindeki rolüne ve genel olarak toplumsal alandaki yerine yönelik olumlu değerler yükleyen bu anlayışın 1980 ve 1990 yılları arasında yaygınlaştığını söylemek mümkündür.

Günümüzde sivil toplum demokrasi ile ve demokrasinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Bu bağlamda sivil toplum, demokratik toplumda rahatça faaliyet gösterebilen, devletle özel sermaye kuruluşları arasında üçüncü sektör olarak kendini göstermeye başlamıştır (Erözden,1998:3). Keyman’ın da belirttiği gibi sivil toplum, günümüzde demokratikleşmenin, toplumsal gelişmenin, ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru halindedir (Keyman, 2004 b:5-15). Yüzeysel bir tanımla “sivil toplum kuruluşlarını da toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kar amacı gütmeyen devlet dışı kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür” (Erözden, 1998: 13). Bu yüzeysel tanımlama Erözden’e göre sivil toplum ile batılı toplum arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Ayrıca 20.yüzyılda siyaset sahnesine çıkan sivil toplumun küreselleşme etkisiyle uluslararası düzlemlerde de faaliyet gösterdiğine dikkat çeken Erözden, demokratik sistemin devamlılığında sivil toplumun edindiği rollerle birlikte bazı özelliklerinin oluştuğunu belirtmektedir. Bu özelliklerden ilki, sivil toplum kuruluşları devlet politikalarını etkiliyor olsa da ya da devlet tarafından maddi olarak destekleniyor olsa da devlet aygıtından bağımsız olmasıdır. İkincisi, sivil toplum kuruluşları doğrudan çıkarı olan bireyler etrafında oluşmamaktadır. Üçüncü olarak, sivil toplum kuruluşları, her ne kadar ortak amaç etrafında belirli hukuki kalıba uygun kurulan örgütler ya da enformel örgütler olsalar da toplumda hep “azınlık” olarak kalacak olmalarıdır. Son özellik ise sivil toplum kuruluşlarının siyaset üstü bir konumda olmasıdır. Sivil toplum kuruluşları herhangi bir din, ulus, siyasi görüş ayrımı yapmadan tüm insanlara, dezavantajlı gruplara yardım etmelidir (Erözden, 1998:13-14).

STK’ların demokrasi ile olan güçlü ilişkisi onları doğrudan siyaset ile ilişkili olarak ele almaya gerektirmektedir. STK’ların işlevlerine dair yapılan tanımlamalarda da bu ilişkiyi görmek mümkündür. Erözden gerek ulusal gerek uluslararası düzlemde faaliyetlerinin işlevlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“-Kamuoyu oluşturma yoluyla, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmak.

-Gerek örgüt içi yapıları itibarıyla gerekse de bizatihi var olmaları sebebiyle, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmektedir.

-Gerek devlet aygıtının gerçekleştirdiği uygulamalar gerekse de pazar ekonomisinin

dayattığı bazı mekanizmalara karşı koruyucu tampon olma işlevini görmektedirler” (Erözden, 1998:15-16).

Taylor STK’ların en önemli işlevinin siyasi iktidara nüfuz etmesi olarak ifade etmektedir (Taylor, 1990: 111). STK’ların bireyleri siyasi otoritenin baskısından koruyacağı düşünülmekte ve bir anlamda STK’lar bireylere güvence olmaktadır (Yayla, Bıçak ve Uçar, 2001:1). Bu işlev aktarımlarından da anlaşılacağı üzere STK’lar siyaset sahnesinin önemli aktörlerindedir.

Sivil toplum kuruluşlarının siyasi işlevinin artması ya da bu kadar görünür olmasının en önemli nedeni küreselleşmedir(Keyman, 2004 a: 18). Keyman, küreselleşmenin sivil topluma çok önemli katkılarının olduğunu belirtmektedir ve küreselleşmeyi toplumlar, devletler ve kültürler arası ilişkilerin yoğun, hızlı ve akıcı hale gelmesi olarak tanımlamaktadır (Keyman, 2004 a:19). Küreselleşme ile birlikte yaşanan bu değişim beraberinde sorunlar da getirmekte ve bu sorunlar hızla artmaktadır. Bu hızlı dönüşümle birlikte meydana gelen sorunlarla sadece devlet yapısı ve mevcut siyasi partiler çözüm üretmede yetersiz kalmakta ve yeni aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Keyman, bu aktörlerden en önemlisinin sivil toplum kuruluşları olduğunu belirtmektedir. Eğer daha iyi yönetmek ve sorunları etkili şekilde çözmek isterse yönetimler, kendilerini sivil topluma açık tutmalıdırlar (Keyman, 2004 a: 19). Sivil toplumun önemli bir aktör olduğunun kabulü,sivil toplumu küresel hale getirmektedir. Ulrich Beck’e göre sivil toplum-demokrasi-küreselleşme tartışmaları siyasetin yeniden şekillenmesini göstermektedir (aktaran Keyman, 2004 a: 20). Bu süreç devlet-sivil toplum karşıtlığından, devlet-sivil toplum ilişkisine geçilmesi ile devam etmektedir.Keyman burada Marmara Depremi sırasında halkın devletten yardım beklediği ama yardımın sivil toplumdaki geldiği örneğini vererek, aslında sivil toplum-devlet karşıtlığının değil, sivil toplum-devlet ilişkisinin güven verdiğini ve gerekli olduğunu belirtmektedir (Keyman, 2004 a:20).

Sivil toplum kuruluşları, siyaseti demokratikleştirme yönünde etkilere sahiptir. Bu nedenle sivil toplumun demokrasiye ciddi katkısı olduğu kabul gören bir savdır. Sivil toplumun demokrasiye katkılarını devlet iktidarını denetleme, yönetimin azınlıklarca ele geçirilmesini engelleme, demokratik tutumları yaygınlaştırma, katılımı teşvik etme, toplumdaki ihtiyaçları şekillendirme, ayrışmayı önleme, yeni siyasal liderlerin yetişmesini sağlama ve farkındalık geliştirme olarak sıralamak mümkündür,(Aslan, 2010:370). Sivil toplum bu katkıları ile daha da önem kazanmaktadır. Sivil toplumun günümüzde kazandığı öneme dair Keyman, sivil toplumun üçüncü sektör olarak aldığı yeri belirtmektedir (2004 a:

21). Hem ekonomik hem sivil toplumda yer alan kurumların yarattığı muğlaklık, üçüncü alanı oluşturmaktadır. Sivil toplumun önemine ilişkin bir diğer nokta, sivil toplumun aktif yurttaşlar yaratma zemini sağlamasıdır. Sivil toplum ile birlikte bireyler sadece hakları olan vatandaşlar olarak kalmayıp, değişim yaratabilmek için mücadele verebilen aktif yurttaşlar haline gelmektedir (Keyman, 2004 a:22).

III. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi

Sivil toplumun Türkiye’deki gelişimine bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde sivil topluma benzer yapıda oluşumlar bulunsa da bunları Batı normlarına uygun düzeyde sivil toplum örgütlenmesi olarak değerlendirmek çok zordur. Ancak yine de Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki esnaf loncaları, Ahiler, vakıflar, ulema, köy meclisleri gibi kendine has oluşumların sivil toplum nüvelerini barındırdığı söylenebilir (Aktaş, 2008:103). Sivil toplumu “uzun ve karmaşık bir tarihsel sürecin ürünü” ve “modern dünyanın başarısı” olarak gören Kaen (1994) gibi Keymanda sivil toplumun özellikle Türkiye’deki gelişimini modernleşme süreci ile ele almaktadır. Türk modernitesinin devlet merkezci bir zeminde gerçekleşme sebepleri Keyman’a göre güçlü devlet geleneği, ulusalcı kalkınma ve organik toplum fikri ile birlikte benimsenen vatandaşlık şeklidir (Keyman, 2006:25). Devlet merkezci anlayışın her alana sirayet ettiği bir ortamda devlet-toplum ilişkisi de büyük ve önemli ölçüde etkilenmiştir. Vatandaşlık temelli bu ilişki, sivil toplumun gelişimini de etkilemiştir. Çok partili yaşama geçiş döneminde demokrasiye geçiş süreci nüveleri başlamış olsa da devlet merkezli toplumun varlığı değişmemiş ve devletten bağımsız sivil toplum da bu durumda gelişmemiştir (Keyman, 2006:25-26).

Türkiye’de sivil toplumun gelişimi, 1980’li yıllarda özellikle devletin askeri darbeler sonrası artan düzenleme ve kontrol etme girişimlerinin toplumdaki tezahürü ile ivme kazanmıştır. Bu dönemde birey ve devlet arasındaki ilişkinin sorgulanması ile birlikte de sivil toplum alanı genişlemeye başlamıştır (Aslan, 2010: 269; Sezik, 2019: 121). Devlet merkezli toplumda ulusal kalkınmacılık ideolojisi 1980’lerde yaşanan neo-liberal söylemlerle çürütülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte İslam’ın yükselişi laikliği sarsmış ve politik kültür de parçalı bir hal almaya başlamıştır (Keyman, 2006: 27-28). Toplumda yaşanan güçlü devlet geleneği ile kimlik siyasetinin çatışması, Türk siyasetinin organizasyon şekline de yön vermiştir. Başka bir deyişle kimlik sorunları politikanın ilgi odağına girmiş bununla birlikte devletin toprak bütünlüğünü ve laik kimliğini korumak istemesi yönetimin temel meselesi olmuştur. (Keyman, 2006:27-29).

Neoliberal politikalarla beraber yaşanan ‘kimlik’ patlaması’, kültürel değerleri ve kimlikleri kamusal alanda daha görünür hale getirerek metalaşmaya sebep olmuştur. Pazar ekonomisinin çıkarları yönünde yeniden inşa süreci başlamıştır. Askeri rejime son veren seçimlerin ardından, askeri yönetimden arındırılmış toplum anlamında kullanılan ‘sivil toplumculuk’ olarak adlandırılan bir siyasi tutum belirginleşmiştir (Sarıbay, 1997: 36). Bu anlayışla birlikte STK’lar bireyleri devlete karşı koruyan yapılar olarak algılanmaya başlamıştır (Ercan, 2002: 71). Bu anlamda Türkiye’de sivil toplumun anlamı medenilik anlayışından, Batı Avrupa’da yaşanan önemli aşama ve tarih felsefesi alanlarından uzaklaşmıştır. Hatta sivil toplum üzerine çalışan önemli sosyal bilimciler Mardin (1997), Belge (1989) ve Sarıbay (1994) sivil toplum kavramının artık birtakım sembolleri ifade etmede kullanıldığını belirtmektedir. Günümüzde sivil toplum iradi seçimler ya da kararlar sonucu oluşmaktadır. Bununla birlikte Belge’ye göre, “bir örgüt kendini ‘sivil toplum örgütü’ olarak tanımlıyorsa, ‘devlet’ denen kurumla arasına belirgin bir mesafe koyuyor” demektir (Belge, 1998:31). Yaygın kullanımda günümüz anlamı devletin zıddı ya da askeri veya siyasal toplumun karşıtı olan sivil toplum zaman zaman açık toplum, liberal toplum ya da demokratik toplum kavramları yerine de kullanılabilir (Ercan, 2002:72).

1980’lerle birlikte hava kirliliği, sağlık, turizm, çevre, insan hakları, kadın hakları gibi daha spesifik tartışma/ politika alanları gündeme gelmeye ve bu alanlar etrafında siyaset yapılmaya başlanmıştır. Çaha, bu konuların her birini savunan grupların ortaya çıktığını ve hepsinin devlet politikalarını etkilemeye, birtakım haklar elde etmeye çalıştığını ifade etmektedir (Çaha, 2007:246). 1990’lar itibariyle anayasada dayanışma yasağına ilişkin maddelerin kalkması sivil toplumun gelişimine katkıda bulunmuştur (Özbudun, 199:114). Türkiye’de sivil toplumun gelişim seyrindeki en önemli kırılma noktası 17 Ağustos Depremi olmuştur. Özellikle bu olaydan sonra, sivil toplum siyasi, bürokratik ve sosyal sorunların çözüm kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Türkiye’nin çağdaş uygarlık düzeyinde gelişimini sürdürmede sivil toplumun önemli bir rolü olduğuna inanılmıştır (Sezik, 2019:121).

Türkiye’de devlet-sivil toplum arasındaki ilişki aşkın devlet anlayışının da etkisiyle devlet merkeze alınarak tanımlanmakta ve duruma göre ya devlete muhalif ya da devlet taraftarı olarak sivil toplumun konumlanmasında farklılıklar görülmektedir. Genel olarak Türkiye’de sivil toplum özgürlükçü, devlet ise baskıcı bir pozisyonda görülmektedir. Bununla birlikte sivil topluma demokratikleşme için kritik bir önem de atfedilmektedir (Sarıbay, 1994: 34-35; Erözden, 1998: 18; Keyman, 2004 a: 26).Keyman Türkiye’de sivil toplumu ele alırken, sivil toplumun alanını ve işlevlerini üç boyutta incelemektedir. Bunlardan ilki olan örgütsel yaşam alanında sivil toplum kuruluşları devletin denetimi dışında gönüllü ve

toplumdan bağımsız faaliyet göstermektedir. Keyman'a göre dünyada ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının en fazla odaklandığı alan örgütsel yaşam alanıdır. Bu alanda tartışma temel olarak kapasite sorunları, finansal sorunlar ve örgütsel süreklilik üzerinden ilerlemektedir (Keyman, 2004 a:28). Bulduğu kaynaklar ile profesyonelleşen kuruluşların bu sefer siyasi partilerle sorunun yanında, diğer kuruluşlarla da dayanışma şekli zarar görmektedir. Bu noktada Keyman, bu kuruluşların topluma katkısının sadece sosyal hizmetten ibaret bir hal aldığını belirtmektedir. İkinci alan ise demokratik toplum olarak sivil toplumdur. Bu alanda ilkindeki özellikleri de koruyarak, toplumun demokratikleşmesine katkıda bulunmak esastır. Üçüncü alan olan kamusal alan olarak sivil toplumda ise “toplumu bilgilendirmek, yazılan raporlarla, yapılan işlerle vs. siyasilere etkide bulunmak” söz konusudur (Keyman, 2004 a:29). Bu gruplamaya *think-thank* kuruluşları da dâhil edilebilmektedir.

IV. Türkiye’de Sivil Toplumun Sınıflandırılması ve Faaliyet Alanları

Sivil topluma ilişkin sınıflandırmalara dair literatürde çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili üç tür yaklaşım söz konusudur. Birinci yaklaşım, sınıflandırmadan kaçınmakta ve onun yerine merkezdeki tartışmalarda şekillenen tanımlamaları yeterli görmektedir. İkinci yaklaşım, kuruluş amacına uygun bir sınıflandırma yapılmasını öngörmektedir. Son yaklaşım ise sınıflandırmanın ayrı bir tutum gerektiren bir mesele olduğunu ileri sürmektedir (Yada, 2014: 12). Sınıflandırma üzerine tek bir anlayış olmasa da Henriksen vd. STK’ları çok genel olarak üçe ayırmıştır: bunlar aktivite merkezli STK’lar (spor, kültür, vb. alanlarda), toplum merkezli STK’lar (siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, vb.) ve refah merkezli STK’lar (sosyal hizmet, sağlık, eğitim, vb.) (Henriksen vd., 2008:71).

Türkiye’de mevzuat açısından sivil toplum kuruluşlarının, dernek, vakıf ve kooperatifler ve bu kuruluşların şube ve temsilcilikleri ile üst kuruluşlarından oluştuğu söylenebilir. Türkiye’de STK türlerine dair çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı ve CIVICUS (World Alliance for Citizen Participation/Vatandaş Katılımı İçin Dünya İşbirliği)’un sivil topluma dair olan en geniş tanımını² baz alarak oluşturduğu bir STK türleri listesi bulunmaktadır (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 39), . STEP (Sivil Toplum Endeksi Projesi)³ kapsamında da genel bir tanım yerine geniş ve kapsamlı bir liste

²Bknz. “toplumsal sorunlara etkili ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılan ve bu temelde de siyasi aktörleri bu çözümleri yaşama geçirecek politikalar üretmeye yönlendirmek için çalışan farklı gönüllü örgütlerin devlet denetimi dışında kurduğu ortak alan” (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006:39).

³ Bir Sivil Toplum Endeksi yaratma düşüncesi ilk olarak 1997 senesinde, CIVICUS (Vatandaş Katılımı İçin Dünya İşbirliği) uluslararası kuruluşunun New Civic Atlas isimli dünyanın 60 ülkesinin sivil toplum profillerini

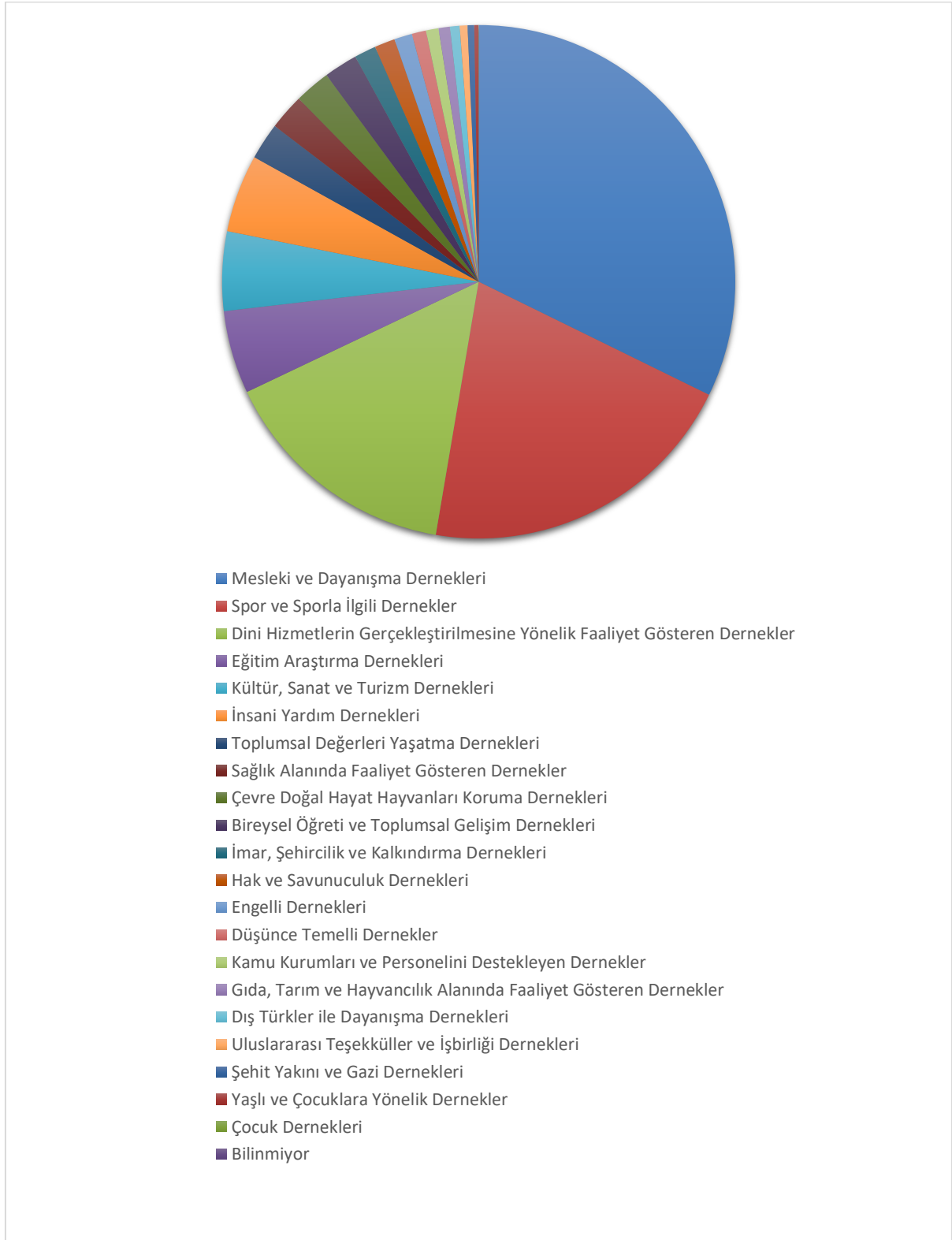
çıkartılmıştır. Bu listeye göre Türkiye’de sivil toplum kuruluşları türlerinin ilki, sivil toplum kuruluşlarıdır veyasal olarak dernek ve vakıf şeklinde gruplandırılmaktadırlar. İkinci tür, meslek ve ticaret birlikleridir. Yasal çerçevede ilk kategoridekine benzer şekilde dernek statüsünde olan bu birlikler, devlet üzerinde baskı oluşturabilmekte, kamu politikalarını etkilemekte ve politika reformlarına yönelik faaliyetler yürütebilmektedir. Üçüncü STK türü mesleki birlik ve derneklerdir. Bu grupmeslek gruplarına ait odalar ve dernekleri kapsamaktadır. Dördüncü tür STK ise topluluk bazlı kuruluşlardır ve hemşeri dernekleri gibi halk desteği ile kurulan oluşumlar bu gruba girmektedir (Bikmen ve Meydanoglu, 2006:39-42).

Türkiye’de 2022 yılı itibariyle faal dernek sayısı 121.980’dir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022 a). Dernekler Dairesi Başkanlığı derneklerin faaliyet alanlarına göre bir sınıflandırma yapmıştır. Aşağıdaki grafikte görüleceği üzere faaliyet alanlarına göre en çok mesleki ve dayanışma dernekleri bulunmaktadır. Takiben gelenler; spor ile ilgili dernekler, din hizmetlerinin gerçekleştirilmesine yönelik dernekler, eğitim araştırma dernekleri ve insani yardım dernekleri şeklinde devam etmektedir.

---

bir araya getirdiği yayında ortaya çıkmıştır (CIVICUS 1997). Sonrasında, New Civic Atlas’ta yer alan bilgilerin gerek kalitesini gerekse karşılaştırılabilirliğini artırmak amacıyla kapsamlı ve karşılaştırmalı bir değerlendirme aracı yaratılması düşünülmüş ve ortaya Sivil Toplum Endeksi çıkmıştır (Heinrich/Naidoo 2001; Holloway 2001).

Grafik 1: Derneklerin Faaliyet Alanına Göre Dağılımı

Kaynak: *Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022 b*
<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi 10.5.2022)

Türkiye’de STK sayıları günden güne artmaktadır. Keyman yukarıda belirtilen işlevler dâhilinde Türkiye’deki STK’ların yaşadığı başlıca sorunları örgütlenememe, mali sorunlar, kapasite ve ilişki kurma sorunları olarak listelemektedir (2004 b:10). Sivil toplum kuruluşlarının kendi kaynaklarını üreterek, devletten yardım almadanayakta durmaya çalışması onları güçlü kılmakta ancak maddi kaynaklara ilişkin sorunlar yine de tam olarak bertaraf edilememektedir. Sivil toplum kuruluşları bağış, hizmet geliri ve resmi ödenekler ile sınırlı olarak maddi kaynak elde edebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de üyelerin aidat ödemedeki gönülsüzlükleri, STK’ların etkisini azaltan bir etkiye sahiptir (Sezik, 2019:122). STK’ların yaşadığı sorun alanlarından bir diğeri de katılım ve bilgi eksikliğidir. STK yöneticileri ve üyelerinin yürütülen çalışmalar hakkında haberdar edilmemesi sonucu oluşan katılım ve bilgi eksikliği sorunu önemlidir. Gönüllü olarak STK faaliyetlerini destekleyen, katılım sağlayan kişilerin yeteri kadar geri bildirim alamaması sonucu, bu kişilerin aidiyet duygusu zayıflamaktadır (Bektaş, 2014:104).

V. Göç ve STK İlişkisi

Türkiye’de sivil toplumun gelişimine paralel olarak, sığınmacılarla ilgili faaliyet gösteren kuruluşlar, 90’lı yıllarda kurulmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 1994 yılında ResmiGazete’de yayınlanan İltica ve Göç Yönetmeliği’ndeki⁴ sıkıntıları azaltmak amacıyla, adında ‘sığınma’ kelimesi geçen ilk STK olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği’nin kurulmasını teşvik etmiştir (Çorabatır ve Hassa, 2013: 4). Türkiye’de mültecilere yönelik faaliyet gösteren STK’lar özellikle 2011 yılında patlak veren Suriye İç Savaşı nedeniyle başlayan kitlesel göçlerin ardından hızla artmıştır.

2011 yılında Suriye’de çıkan iç savaşın ardından Türkiye’ye Suriye’den kitlesel göçler başlamıştır. Her geçen gün artan Suriyeli topluluğunun ülkedeki statüsü önemli bir sorun haline gelmiş ve mültecilerin yaşam koşullarını da etkilemeye başlamıştır. İlk zamanlarda Türkiye, Suriyelileri “misafir” olarak tanımlamış; fakat durumun geçici olmadığı kesinleşince Suriyelilerin haklara erişimini kolaylaştırmak ve belirginleştirmek ihtiyacı ile yönergelere yeni eklemeler yapılmıştır. 2012 yılında kitlesel göç hareketleri için “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” oluşturulmuş, sonrasında ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

⁴Bknz. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf> (ErişimTarihi 22.07.2022)

2013 yılında yürürlüğe girmiştir. 2014 yılında da Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır (Düzkaya&Yazıcı, 2017: 36-37). Geçici koruma, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan bir koruma türü olarak” ifade edilmektedir (YUKK, m.91).

Geçici koruma ile kayıtlı Suriyelilere eğitim, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerine erişim hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte Suriyeli göçmenlerin haklara erişimde yaşadığı zorluklar geçici çözümler ve deneyimsizlikler nedeniyle devam etmektedir. Suriyeliler temel haklara sahip olsa da bu hakları kullanma konusunda sıkıntılar yaşamaktadır (Kutlu, 2015: 5-12; Mackreath ve Sağnıç, 2017: Artan ve Arıcı; 2017: 1-21; Aydın-Yılmaz, 2019: 37-51; Altunkaynak-Vodina, 2019: 1-4; Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 16-41; Şimşek, 2020: 10-32). Mackreath ve Sağnıç Türkiye’de STK’ların ülkedeki Suriyeli sığınmacılara nasıl yanıt verdiğini anlamaya dair yaptıkları araştırmada haklara erişimde yaşanan sıkıntıların temelinde yatan alt yapı eksiklerine dikkat çekmişlerdir. Bu boşlukların haklara sahip olmamakla aynı anlamda olduğunu vurgulayan yazarlar, sivil toplumun bu noktada önemli olduğunu ve haklar, kurumlar ve kişiler arasındaki köprüde bulunan çatlakları dolduran çimento vazifesini gördüğünü belirtmişlerdir. (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 24-25).

Murat Erdoğan *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum* çalışması raporunda konuyla ilgili yaptığı STK analizinde Suriyelilere başından itibaren inanç temelli hizmet veren STK’ların daha fazla destek verdiği, hak temelli hizmet veren kuruluşların ise uluslararası alandan aldıkları desteklerle çalışmalarını sürdürmeye uğraştıklarını belirtmektedir (Erdoğan. 2014: 47). Bu STK’ların kendi içlerinde faaliyet alanları ve unsurları, uzmanlıkları, devlet ve ulusal-uluslararası kurumlarla kurdukları ilişkileri çerçevesinde farklılık gösterdiğini vurgulayan Erdoğan, göçmenlerin yoğunlukta olduğu yerlerde kısa sürede kurulan kuruluşların büyük fedakârlıklarla çalıştığını da ifade etmektedir. Halen istenilen düzeye erişilemese de STK’ların çalışmaları, Suriye krizinin çözümünde önemli bir boşluğu doldurmakta ve bu konudaki ihtiyaçları karşılamada kritik görevler üstlenmektedir. Mültecilerin sorunları ile ilgili olarak STK’ların faaliyet alanlarına bakıldığında; barınma ve beslenme, sağlık, çalışma hakkı ve hukuki destek, Suriyeli çocuklar ve eğitim, Suriyeli kadınlar ve toplumsal uyum kategorilerinde çalışmalarının yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (Türk, 2016: 148-156).

Mültecilerle çalışan ulusal STK sayısı 48’dir ve 18 tane de uluslararası düzeyde görev yapan kuruluş bulunmaktadır (Mültecilerle Çalışan STK’lar Ağ Haritası, 2022). Mülteci barınma merkezlerinde sınırlı sayıda STK faaliyette bulunmaktadır. Barınma merkezlerinde ilk aşamada Kızılay, AFAD ve İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) hizmet

sunmaya çalışmıştır (Çelik &Pekküçükşen, 2018: 1277). AFAD koordinasyonu ile Suriyeli göçmenlere yardım ulaştırılmaktaydı. AFAD yönetimindeki geçici barınma merkezlerinin, o zamanki adıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devredilmesi ile birlikte AFAD 2018'de İçişleri Bakanlığı'na bağlanarak bu tesislerden uzaklaştırılmıştır Bu süreçle birlikte devlet, geçici barınma merkezlerini azaltma ve geçici barınma merkezleridışında yaşamayı teşvik yoluna gitmiştir (Erdoğan &Çorabatır, 2019:7). 22 Temmuz 2022 tarihi itibarıyla, 5 ilde 7 geçici barınma merkezinde 48.796 Suriyeli yaşamaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). 2018'in başında bu sayı 228.251 kişiydi (Mülteciler Derneği, 2022).

Uluslararası kuruluşların Türkiye'de çalışabilmesi için İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmeleri ve güvenlik soruşturmasından geçmeleri gerekmektedir. Bu süreç olumlu sonuçlanırsa çalışma izni alabilmektedirler. Danimarka Mülteci Konseyi (Danish RefugeeCouncil), International MedicalCorps (IMC), MercyCorps⁵, International RescueCommittee, CARE (Cooperativefor Assistance and Relief Everywhere), Save the Children International izin alabilen STK'lardır. İzin alamayan kuruluşlar Suriye tarafında yardım çalışmalarını sürdürmektedir (Çelik &Pekküçükşen, 2018: 1278).

Yukarıda da belirtildiği üzere bu kuruluşlar genellikle ihtiyaç ve inanç temellidir. Mültecilerin yoğunlukta olduğu Şanlıurfa, Gaziantep ve Kilis'te daha çok inanca dayalı STK'lar özellikle kamp dışında yaşayan mültecilere yardım sağlamakta; hak savunucusu olan STK'lar ise daha çok raporlama, farkındalık ve izleme faaliyetleri gerçekleştirmektedir (Çorabatır ve Hassa, 2013: 13). Sığınmacıları İzleme Platformu, İltica ve Göç Araştırma Merkezi(İGAM), Bilgi Çoça, Başak Kültür Sanat Vakfı, Mavi Kalem Derneği, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD), İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Urfa Barosu, Sivil Düşün Akademi Lisan ve İlmi Araştırmalar Derneği, İHH gibi STK'lar çalıştaylar düzenleyerek, araştırmalar yürüterek rapor ve broşürler hazırlamaktadır. Böylelikle hem devlet kurumlarını hem de halkı bilgilendirmeye çalışmaktadırlar.Hayata Destek Derneği, Mazlumder, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, Mülteciler Derneği de alanda faaliyetleriyle en fazla bilinen STK'lar olarak karşımıza çıkmaktadır.

VI. Mültecilerle Çalışan STK'ların Faaliyet Alanları

STK'lar daha önce de belirtildiği üzere özellikle mültecilerle ilgili temel ihtiyaçları

⁵2017 Şubat ayında Türkiye genelinde temsilcilik açma izinleri iptaledilmiştir Bknz. Oda Tv, 2017 <https://www.odatv4.com/guncel/4-vakif-kapatildi-1304171200-113653> (ErişimTarihi 10.5.2022)

karşılımda sahada aktif görev alarak, geçici barınma merkezleri dışında devletin eksik kaldığı alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye’de STK’lar kalkınma planlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren farklı sektörler altında yer alan STK’ların kalkınmadaki rolü, Türkiye’nin AB üyelik süreci ve göç alan bir ülkeye dönüşmesi itibariyle, daha fazla üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir (On Birinci Kalkınma Planı, 2018: 51). Özellikle Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planlarında bu durum daha net görülmektedir. Devlet ve STK’lar arasındaki ilişkinin Onuncu Plan döneminde dönüşüme uğraması, özellikle mülteci konusuyla birlikte STK’ların çalışmalarının, ulusal ve uluslararası boyutta görünürlüklerinin artmasıyla gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu bağlamda, özellikle devlet ve STK iş birliğinin yardım alanında çalışmalarda başarıya ulaştığı vurgulanmaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2018:44).

Suriyelilerin gelişiyile birlikte hızla artan STK’lar, projeler ve sağlanan fonlar ile mali yardım, psiko-sosyal destek ve danışmanlık, koruma, sosyal uyum gibi alanlarda faaliyet göstermektedir (Altunkaynak&Vodina, 2019:1). Suriyelilere yönelik aynı ve nakdi yardımlar, ihtiyaç temelli çalışmalardır. Örneğin, Şanlıurfa’da 60’a yakın sendika ve Deniz Feneri, İHH, Mazlum Der gibi STK’lar 2012 de bir araya gelerek “Şanlıurfa STÖ İnsani Yardım Platformu”nu kurmuşlardır. Bu Platform yardıma muhtaç mültecileri tespit ederek, gıda ve barınma yardımları organize etmektedir (IGAM, 2013: 13). Bu yardımlar geçici niteliktedir ve uzun vadede etkisini yitirme olasılığı yüksektir. Mültecilerin ülkemizdeki durumları artık geçicilikten çıkmıştır. Bu nedenle de yapılan yardımların sürdürülebilir olması, toplumun barış ve huzur durumunu da etkileyecektir (Mackreath&Sağnıç, 2017: 9).

Hak temelli faaliyetler, geçici çözümlere değil daha kalıcı çözümlere odaklanan çalışmalar içermektedir. Hak temelli çalışan STK’lar mültecilerin yasal haklarının savunulması, eğitim, sağlık ve çalışma gibi haklara erişimlerdeki engellerin kaldırılması, en az destekle yaşama kapasitelerinin geliştirilmesinin sağlanması yönünde faaliyetler yürütmektedirler. Hak temelli yaklaşımların dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

- İnsanların kendi yaşamalarını etkileyecek kararlarda söz sahibi olmaları ve bilgiye erişimlerini kapsayan çalışmalar,
- Sorunun bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını ve kalıcı çözümlerin geliştirilmesini önemseyen çalışmalar,
- Ayrımcılığı ve barışı tehdit eden her unsuru reddederek, sosyal adaleti ve insanın onurlu biçimde yaşamasını önceleyen ve destekleyen çalışmalar,
- İnsan haklarının uygulamaya geçmesi ve korunması noktasında herkesi sorumlu gören ve buna göre eylem geliştiren çalışmalar (Çiftçi, 2012: 21).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) hak temelli yaklaşımda

katılıma, bireylerin ve toplulukların güçlendirilmesine, hakların kullanımına ve ayrımcılığın önlenmesine vurgu yapmaktadır (UNCHR, 2008:16). Bu bağlamda mültecilere yönelik hak temelli yardımlar mülteciyi güçlendirmekte ve kendi geleceği hakkında söz sahibi olan aktörler olmalarını sağlamaktadır. Mazlum-Der, Mülteci-Der, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, İnsan Hakları Derneği, Hayata Destek Derneği, International Catholic Migration Commission, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, Malumat Toplum Bilgilendirme Merkezi gibi STK'lar hukuki destek ve danışmanlık, mültecilerin sahip olduğu haklara yönelik farkındalık oluşturma, savunuculuk-lobicilik çalışmaları yürütmektedir (Kutlu, 2015: 14-15). Hak temelli faaliyet gösteren dernek statüsündeki bir diğer örnek verilebilecek kuruluş, Suriyelilerin Hatay'da kurduğu Suriyeli Özgür Avukatlar Topluluğu'dur. Bu topluluk, Arapça yayınlar yaparak Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecileri yasalar hakkında bilgilendirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca Suriyeli kadınların ikinci eş olmasını engellemeye çalışmaktadır (Türk, 2016: 150-151).

VII. Mültecilerle Çalışan STK'ların Devlete İlişkisi

Genel anlamda Türkiye'de mültecilere yönelik STK faaliyetlerine bakıldığında STK'ların devletin dolduramadığı alanlardaki boşlukları doldurmaya çalıştığı söylenebilir. Devletin hızlı bir şekilde ihtiyaçlara cevap verememesi halinde STK'lar ve yerel oluşumlar sorunları çözebilmektedir (Dönmez- Kara, 2015: 115). STK'ların mültecilere yönelik hizmetleri hak temelli ve ihtiyaç temelli olarak ayrılrsa da STK'ların bu ayrımı pratikte uygulayabildikleri söylenemez. Kaynak bulmak için rekabet etmeleri, siyasi ve ideolojik olarak farklı olmaları, iş birliği ve koordinasyonu da etkilemekte ve olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır (Mackreath&Sağnıç, 2017: 2-3). Bazen kurumlar birbirinden habersiz aynı sorunlar üzerine çalışabilmekte ya da çok önemli bir sorun hakkında hiç çalışma yapılamamaktadır (Çorabatır& Erdoğan, 2019:35).

Devletin daha çok kamplarda olan mültecilere yönelttiği ilgisi nedeniyle kamp dışında kalan mültecilerin çoğunluğu ile STK'lar ilgilenmiştir ve ihtiyaçlarına cevap vermiştir. 2022 Haziran ayı itibarıyla, geçici barınma merkezleri dışında bulunan Suriyeli sayısı 3 milyon 713 bin 571'dir (Göç İdaresi, 2022). STK'ların mültecilere sundukları hizmetler de hak ve ihtiyaç temelli alanlara odaklanmaktadır. Mackreath ve Sağnıç araştırmalarında bu hizmet temini üzerinden yapılan tartışmaların, STK-devlet ve STK-STK ilişkilerinin gelecekte mücadele ve müzakere alanlarında nasıl faaliyet göstereceğine dair, önemli bilgiler sunduğunu belirtmektedirler (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 15). Aynı araştırmada yazarlar hak temelli ve

ihhtiyaç temelli hizmet sağlayan STK'lar arasındaki ayırımın Őiddetlenerek yeniden inşa edildiğine dair bir durum tespit etmektedir. Bir diğer durum da farklı ideolojik görüşleri olan STK'ların, hayırseverlik konusunda geleneksel mi yoksa dayanışmacı mı yaklaşacağı konusudur (Mackreath ve Sağnıç, 2017: 15-16). Burada devletin tutumu da önemlidir. Devlet, hayırseverlik doğrultusunda mültecilere yardımlarını, geçici barınma merkezlerine odaklamakta ve entegrasyon meselesini göz ardı etmektedir. Yazarlar, STK'ların Suriye göçünde verdiği tepkinin Türkiye'deki STK'ların ideolojik, etnik, dinsel ve sınıfsal olarak Őekillendirilen karakterini yansıttığını belirtmektedir. İslamcı STK'lar hükümet gibi 'ensar', 'muhacir' anlayışı ile mültecilere yaklaşıarak, İslam kardeşliği üzerinden bir yol izlemektedir (Mackreath&Sağnıç, 2017: 1-16).Çeşitli araştırma raporları STK'lar ile devlet arasındaki ilişkide devletin kendine yakın görüşte olan STK'lar ile iş birliği yaptığını göstermektedir (Mackreath&Sağnıç, 2017: 2-3; Danış ve Nazlı, 2018: 143-144; Altunkaynak-Vodina, 2019: 1-4). Danış ve Nazlı da Sultanbeyli ilçesi özelinde mültecilerle çalışan STK'larla yaptıkları çalışmada insani yardımın merkezileştirilmesine ve tekelleştirilmesine yönelik uygulamaları tespit etmişlerdir. Yine aynı çalışmada yazarlar, hükümete yakın kuruluşların özellikle mültecilerin kabulü ve kayıt işlerinde önemli roller üstlendiğini ve bunun da AKP'nin tercih ettiği yeni bir yönetim modeli olduğunu vurgulamaktadır (Danış ve Nazlı, 2018: 153). Danış ve Nazlı devlet ve STK ilişkisinde ideolojik ve örgütsel bağların güçlü olduğu kuruluşları "hükümet yanlısı kuruluşlar" olarak adlandırmanın daha doğru olacağını belirtmektedir (2018:145). Sağnıç ve Mackreath ise sivil toplum kuruluşlarının "devletin taşeronu" olarak çalışabildiğini belirtmişlerdir (2017:11). Bu durumda oluşan rekabetçi ve kayırmacı ortam Devlet-STK ilişkisini zedelemekte ve ciddi anlamda mülteci krizinin çözümünü sekteye uğratmaktadır (Mackreath&Sağnıç, 2017: 2-3; Danış ve Nazlı, 2018: 153-154).

Suriyelilerle çalışan STK'lara yönelik devletin değişen tutumu, göç politikalarını da etkilemektedir. Özellikle 2016 yılı Temmuz ayında ilan edilen olağan üstü hal(OHAL) kapsamında pek çok sivil toplum kuruluşuna yönelik kararlar, sivil toplumu oldukça zorlamıştır. Bu dönemde mültecilerle çalışan STK'lar, hak temelli faaliyetleri yürütürken sorunlar yaşamıştır. Suriyelilere hizmet veren kuruluşlar ile 1000'den fazla STK OHAL kararlarıyla kapatılmıştır. Bu dönemde STK'lar üzerindeki baskı artmış ve resmi işlemleri, izin alma süreçleri oldukça uzun ve zorlu bir hal almıştır. Bu nedenle de pek çok STK hak temelli faaliyetler yerine, maddi yardım projelerine yönelmiştir (AltunkaynakVodina, 2019:3). Yukarıda da değinildiği üzere devletin mülteci krizine yönelik hayırseverlik, yardım anlayışı baskın gelmiş ve bu durum STK'ların faaliyetlerini etkilemiştir. Ulusoy ve Çatır, sivil topluma olan bu karşı tavrın, hükümetin göç politikalarına olan desteği zayıflattığını

vurgulamaktadır. Kısıtlamalarla dolu bu dönem, “uluslararası kaynakların ve deneyimlerin etkili bir şekilde kullanılmasını da engellemiştir” (Ulusoy & Çatır, 2019:284). Toplumsal uyum sürecinde yaşanan bu gerileme, Suriye kökenlilerin kurdukları sivil örgütleri de etkilemiştir. Suriyelilerin kurduğu STK’lar da ‘makbul’ olmayan sivil örgütler arasında yer almış ve bir kısmına çalışma izni dahi verilmemiştir (AltunkaynakVodina, 2019:3).

Devletin Suriyelilerin statüsü konusunda izlediği politikaları ile hizmet temelli yardım alanında yoğunlaşan faaliyetlere yönelik olumlu tutumu arasında bir paralellik olduğunu söylemek mümkündür. Suriyeliler göç sürecinin başından itibaren “misafir” olarak görülmüş ve dini-ahlaki bir görev anlayışıyla yaklaşılan bir topluluk olmuştur (Danış ve Nazlı, 2018: 1). Suriyelilerin geçici olarak ülkede kalacakları düşüncesiyle hareket edilmiş ve bu bağlamda Suriyelilere “geçici koruma statüsü” verilmiştir. Misafirlik kavramının telafisi olarak da adlandırılan bu statü ile hukuki ve insani açık kapatılmaya çalışılmıştır (Ulusoy ve Çatır, 2017: 108). Bu geçiciliğin uzaması ve ne zaman sona ereceğinin bilinmemesi hem Suriyeliler için hem Türkiye halkı için bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Suriyelilerin statüsüne ilişkin kamuoyunda en çok tartışılan ve hükümetin göç politikalarının sorgulanmasına yol açan durum “vatandaşlık” meselesidir (Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 7). İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan en son açıklamaya göre 200 bin 950 Suriyeli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur (Gazete Duvar, 2022). Suriyeliler Barometresi çalışmasının en son yayınlanan raporuna göre Türk toplumunda Suriyelilerden kaynaklı en ciddi kaygının %74,2 ile “vatandaşlık” olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 123). Bununla birlikte bahse konu raporda Suriyelilerin savaş bitiminden sonra geri döneceğine dair toplumun düşüncelerinde 2019’dan itibaren belirgin bir değişim tespit edilmiştir. 2014’te Suriyelilerin tamamının döneceğine inananların oranı %45,1 iken 2020’de toplumun %90’ı Suriyelilerin geri dönmeyeceğini düşünmektedir (Erdoğan, 2021: 135). Devletin hak temelli faaliyetleri daha fazla desteklemeye başlaması ve bu yönde bir yaklaşım benimsemesi Suriyelilerin kalıcılığının kabul edilmesi anlamını taşıyacaktır. Bu durum ise şu anda kamuoyunun beklentisi dışındadır. Güncel olarak da devletin Suriyeliler hakkındaki söylemlerinde “gönüllü geri dönüş” vurgusu dikkat çekmektedir (BBC, 2022).

VIII. AFAD, IBC, TTM’nin Faaliyetlerinin ve Devletle İlişkilerinin Değerlendirilmesi

Devlet ve STK ilişkisinin mültecilerle çalışan STK’ların faaliyetlerine yansımalarının analiz edildiği çalışmanın bu bölümünde, mültecilerle çalışan üç farklı STK’nın faaliyetleri incelenecektir. Bu bağlamda AFAD, Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı ve Tarlabası Toplum Merkezi’nin kuruluş amaçları, mültecilerle ilgili hizmet alanları

ve devletle olan ilişkilerinin mültecilerle ilgili faaliyetlerine etkisi aktarılmaya çalışılacaktır.

A. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD)

17 Ağustos Depremi'nin sivil toplumun gelişiminde, bir dönüm noktası olduğu daha önce belirtilmişti. AFAD'ın kuruluş hikâyesine bakıldığında, 17 Ağustos 1999 depreminin etkili olduğu görülmektedir. 2009 yılında devletin afet yönetimini tek bir merkezden yürütmesi hedefiyle, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, 5902 sayılı kanun ile kapatılarak, Başbakanlık'a bağlı olarak Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı kurulmuştur (AFAD, 2022). AFAD, Devlet-STK ilişkisine dair yukarıda belirtilen durumları gözlemleyebileceğimiz bir kuruluştur. 2011 yılında Suriye'den gelen kitlesel göçün yönetiminde de AFAD önemli roller üstlenmiştir. Nüfus hareketleri faaliyet alanı kapsamında, 2011 yılından itibaren 21 barınma merkezi kuran AFAD, bu kamplarda fiziksel, sosyal ve psikolojik destek hizmetleri de sağlamıştır (AFAD, 2022). Kamplarda mültecilere yardım etmek isteyen tüm kurumlar, AFAD aracılığıyla bunu gerçekleştirebiliyordu (Mackreath&Sağınç, 2017:52). Örneğin, özellikle göçün ilk zamanlarında Türk Kızılay'ı ve İnsani Yardım Vakfı, topladığı yardım paketlerini, AFAD yetkililerine aktararak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Çorabatır ve Hassa, 2013:5).

AFAD, kamplarda mültecilerin kayıtlarını tutarak, onların bu kayıtlarla temel haklara erişimini sağlamıştır. AFAD, Suriye'den gelen sığınmacıların koordinasyonunu sağlamada temel olarak görevlidir ve onun koordinasyonunda İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Milli Eğitim, Tarım ve Köy İşleri, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlığı, Hatay Valiliği, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay konuya ilişkin olarak koordine çalışmalar yürütmüşlerdir (Duman, 2019:106). 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun'unun 91 inci maddesi çerçevesine göre çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliğinde, geçici koruma altındaki kişilere verilecek hizmetlerden sorumlu kurumların kendi iç düzenlerinin oluşturulması gerekmektedir (T.C. Resmi Gazete, 22 Ekim 2014, sayı: 29153). Buna göre kayıt alma hizmetlerinden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, AFAD ve Valilikler; geçici barınmadan, sağlık hizmetlerinden Sağlık Bakanlığı; eğitim işlerinden Milli Eğitim Bakanlığı; iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetlerden ise Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumlu tutulmuştur (T.C. Resmi Gazete, 22 Ekim 2014, sayı: 29153). Tüm bu hizmetlerin yürütülmesinde ve koordinasyonunda sorumluluk AFAD'a verilmiştir (Esen, 2019:153). AFAD koordinasyonunda kurulan geçici barınma merkezleri, diğer ülkelerdeki barınma merkezlerine kıyasla daha iyi durumdadır (Taştan, 2022; Ulusoy ve

Çatır,2019: 279). BMMYK gerçekleştirdiği ziyaretlerin ardından geçici barınma merkezlerini ‘beş yıldızlı’ kamplar olarak nitelendirmiştir (Çorabatır ve Hassa, 2013:5).

AFAD, 2018 yılında Resmî Gazetede yayınlanan genelge ile bahse konu tesislerden çekilmiştir. Geçici koruma altındaki kişilere verilen hizmetlerin sorumluluğu ve koordinasyonuo zamanki adı ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir (Kahvecioğlu, 2018). Bir STK olarak yukarıda bahsedilen, koordinasyonunu yürüttüğü ve sorumlu olduğu alanlar adeta AFAD’ın “insani yardım alanında devletin yüzü” (Mackreath veSağnıç, 2017:52) gibi algılanmasına yol açmıştı. AFAD kitlesel göç akımlarının başladığı ve devam ettiği süreçte üstlendiği rollerle birlikte STK’lar arası iş birliğini de sağlamıştır. Özellikle Şanlıurfa’da 157 STK’yı birleştirdiği Platform önemlidir. Fakat buraya katılan STK yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, Devlet-STK ilişkilerinde bir değişim olmadığı belirtilmiştir(Mackreath&Sağnıç, 2017:52).

B. Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı (IBC/International Blue Crescent)

Dezavantajlı grupların yaşamlarını iyileştirme amacıyla faaliyet yürüten Vakıf, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (UN-WFP/ World FoodProgramme) ile 1999 yılında Arnavutluk’ta gerçekleştirilen iş birliği sonrasında kurulmuştur (IBC, 2022). Vakfın resmi sitesi incelendiğinde ilk çalışma alanının Kosova olduğu görülmektedir. Burada mülteci kamplarına gıda tedariki sağlayabilmek için fırınlar kuran IBC, Türkiye’de faaliyetlerine 2000 yılında başlamıştır (IBC, 2022). Kuruluş, Türkiye dışında Somali, Hindistan, Endonezya, İran, Romanya, Bulgaristan, Moldova, Suriye, Irak, İsviçre, Afganistan, Nepal, Pakistan, Mali, Mısır, Filistin, Mauritius, Almanya, Fransa, Yemen ve Belçika’da da faaliyet göstermektedir (IBC, 2022).2006 yılında IBC, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi Özel Danışmanlık Statüsü almıştır (Müşterek Proje, 2022). IBC’nin faaliyet alanlarının temel motivasyonu; herkesin eşit olduğu ve onurlu bir yaşam sürmenin her insanın hakkı olduğuna inanmasıdır. Bu doğrultuda çalışma alanları; insani yardım ve rehabilitasyon, konut ve yeniden yapılanma, kırsal kalkınma, sivil toplum ve toplumsal kalkınma, eğitim ve sağlık şeklindedir (Müşterek Proje, 2022).

IBC, Türkiye’deki Suriyelilere 2011 baharı itibariyle Kızılay aracılığıyla gıda malzemesi, hijyenik malzemeler ve çocuklara yönelik ekipmanlarıgeçici barınma merkezlerine ulaştırmaktadır. Bunlara ek olarak aynı ve nakdi yardım yapan Vakfın kaynağı

Catholic Relief Services'tır⁶ (Çorabatır ve Hassa, 2013: 15). 18 çocuk dostu alan kuran Vakıf, 3 mobil klinik ile çocuklara sosyo-psikolojik hizmet vermektedir. Kadınlara yönelik faaliyetleri de bulunan vakıf, kadınlara danışmanlık hizmeti vermektedir. 1 adet saha hastanesi kuran IBC, Kilis Devlet Hastanesi'ne yardımcı olmaktadır. Bu konteynerde Suriyeli doktorlar ve sağlık personeli çalışmaktadır (Çorabatır ve Hassa, 2013: 15).

Görüldüğü üzere IBC hem hak temelli hizmet vermekte hem de insani yardım yapmaktadır. Uluslararası bir yardım kuruluşu olarak Avrupa'dan alınan fonlarla ve Türkiye'deki kurumlarla iş birliği içinde faaliyetlerini sürdüren kurumun ağırlıklı olarak insani yardım çalışmalarının bulunmasının devlet ile ilişkilerini olumlu etkilediği söylenebilir.

C. Tarlabası Toplum Merkezi (TTM)

Tarlabası Toplum Merkezi, İstanbul'un Tarlabası semtinde dezavantajlı gruplara destek sağlamak amacıyla kurulmuş bir dernektir. Bu çalışmada TTM'yi incelememin sebebi, Devlet-STK ilişkisinde muhalif duruşu olan ve hak temelli faaliyetleri olan kurumların çalışmalarının nasıl etkilendiğini gösterebilmektir. Tarlabası Toplum Merkezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Beyoğlu Tarlabası semtinde İstanbul'agöçle gelenlerin kent yaşamına eşit katılımını desteklemek amacıyla oluşturulan bir pilot proje olarak başlamıştır (TTM,2022).

TTM'nin bulunduğu Tarlabası, özellikle 6- 7 Eylül olayları sonrası gayri- Müslim nüfus bu mekanları terk edince İstanbul'un zorunlu göç mekânlarından biri ve yoksulluğun, eşitsizliğin ve dışlanmanın en yoğun yaşandığı yer olmuştur. Tarlabası'nda tarihsel olarak Romanların, OHAL ve askeri darbeler sonrası gelen Kürtlerin, daha sonraki yıllarda ise Irak, İran, Afrika, Pakistan, Suriye gibi yerlerden gelen göçmenlerin ağırlıkta yaşadığı görülmektedir. Tarlabası Toplum Merkezi de burada yaşayanların güçlendirilmesine, haklarının farkına varmalarına ve kendilerine güvenli alanlar inşa edebilmelerine yönelik faaliyetler sürdürmektedir (Baltacı, 2019:170-172). Bu bağlamda TTM'nin mülteciler için de hak temelli faaliyetlerinin bulunduğu ve onlara hak temelli yaklaşımla yardım etmeye çalıştığı görülmektedir.

Avrupa ve ABD'den zaman zaman fon alarak projelerini sürdüren dernek, Tarlabası'nda yaşayan çocuklara, kadınlara ve gençlere yönelik psikolojik ve sosyal destek faaliyetleri yürütmektedir. İlke olarak; “toplumsal cinsiyet eşitliğini, sosyal içermeyi, çocuğun

⁶Katolik Yardım Hizmetleri, 1943 yılında ABD Katolik Psikoposları tarafından Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan kurtulanlara hizmet etmek için kurulmuştur. Kuruluşun temel misyonu yoksul ve dezavantajlı insanlara ayırım yapmadan yardım etmektir (CRS, 2022).

üstün yararını ve çocuk katılımını” benimsemişlerdir. Bu bağlamda TTM, Suriye iç savaşı sırasında sınırdan kayıtsız bir şekilde geçen ve dolayısıyla kimliksiz kalan, temel haklara erişimi zorlaşan göçmen çocuklarla çalışmalar yürütmektedir (Baltacı, 2019:173-174).

Tarlabaşı Toplum Merkezi'nin hak temelli faaliyetleri zaman zaman medyada olumsuz söylemlerle hedef haline getirilmektedir. Yakın zamanda Tarlabaşı Toplum Merkezi'ne yönelik, “LGBTİ+’ye özendirme, PKK yanlısı bir kuruluş” (Doğanbey, 2022) gibi nitelendirilmelerle haberler yapılmıştır. Son olarak derneğe fesih davası açılmıştır (Coşkun, 2022). TTM’ye karşı medyanın ve devletin sergilediği bu tutum daha önce de belirtildiği üzere özellikle muhalif duruşu olan kuruluşların hak temelli faaliyetlerinin desteklenmediği tespitlerini doğrulamaktadır.

IX. Sonuç

Sivil toplum, demokrasi ve siyaset ilişkisine dair analiz, sivil toplumun demokrasinin vazgeçilmez bir parçası olduğunu göstermektedir. Dünyada sivil toplumun gelişimine paralel olarak Türkiye’de de sivil toplum 80’li yıllar itibariyle tartışılmaya ve önemsenmeye başlamıştır. Türkiye’de sivil toplum alanında kırılma 1999 yılında yaşanan 17 Ağustos Depremi ile birlikte olmuştur. Bu felaket sonrasında STK- devlet ilişkisinin önemli olduğu görülmüştür. Sığınma ve göç alanlarında STK’ların faaliyete geçişi ise 90’lı yıllarla birlikte olmuştur. Bununla birlikte göç alanında sivil toplum için dönüm noktasının 2011 Suriye İç Savaşı ardından Türkiye’ye gelen kitlesel göç akımları ile birlikte olduğu görülmektedir. Sivil toplum Türkiye özelinde yaşadığı sorunlara rağmen göç akımlarında devletin eksik kaldığı alanlarda boşlukları doldurmakta, devlet ve toplum arasında köprü işlevi üstlenmektedir.

Bu çalışmada Suriye’den gelen göçün başından itibaren STK’ların üstlendiği rol, devlet ile ilişkileri kapsamında irdelenmiştir. Devletin mültecilere yönelik yardımlarda benimsemiş olduğu hayırseverlik yaklaşımı, STK’ların sahadaki yardım faaliyetlerinin hizmet temelli alanda yoğunlaşmasına neden olmuştur. Göçün başından itibaren Suriyelilere en çok inanç temelli kuruluşların destek vermesi de bu durumun etkisi olarak görülebilir. Hizmet temelli faaliyetler acil ve temel ihtiyaçların karşılanmasında kritik öneme sahip olmakla birlikte uzun vadede kalıcı çözümlerin geliştirilmesini zorlaştırmakta ve her geçen gün yardım edilen kitlenin yaşamlarını yardımlara bağımlı hale getirmektedir. Geçen 11 yıl ardından Suriyelilerin topluma entegrasyonunu sağlayacak hak temelli çalışmaların da gerekli olduğu görülmektedir.

Çalışmada faaliyet alanları ve mültecilere yönelik çalışmaları incelenen üç STK arasından AFAD’ın, Suriye’den göçün başlangıcından itibaren diğer kuruluşlara göre farklı

bir yeri olduğu görülmektedir. Sığınmacıların kaydı ve aldıkları hizmetlerin koordinasyonunu sağlama sadece AFAD'a verilmiştir ve insani yardımların yönetimi tek bir merkezde toplanmıştır. Sahada çalışan diğer STK'ları da koordine etme sorumluluğu verilen AFAD, Devlet- STK ilişkisinin yardım faaliyetlerinin niteliğine yansımaları ve AFAD'ın göç yönetişimindeki yerini göstermesi açısından önemlidir. Suriyelilerin haklara erişimini kolaylaştırma ve toplumla entegrasyonunu sağlamaya yönelik hak temelli faaliyetleri olan kuruluşlar daha çok uluslararası fonlarla çalışmalarını devam ettirmektedir. Devletin hizmet temelli yardımlarda hayırseverlik yaklaşımını benimseyen kuruluşlara yönelik olumlu tutumunda Suriyelilerin statüsüne dair izlediği politikaların etkili olduğunu söylemek mümkündür. Devletin misafir olarak nitelendirdiği Suriyeliler dini-ahlaki bir görevle ele alınan bir topluluktur. Suriyeliler Barometresi çalışmasının araştırma sonuçlarından Suriyelilerin ülkedeki varlıklarının geçici olduğuna dair toplumun inancının kalmamış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte devletin son zamanlardaki söyleminin Suriyelilerin gönüllü geri dönüşü üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Bu durumda entegrasyona yönelik hak temelli faaliyetlerin devlet tarafından desteklenmesi Suriyelilerin kalıcı olduğunu kabul etmek anlamına gelecektir. Bu bağlamda devletin daha çok hizmet temelli hayırseverlik kapsamında faaliyet gösteren kuruluşlara olumlu tutumu ile Suriyelilerin statüsüne yönelik politikaları arasında bir paralellik bulunduğu söylenebilir.

Genel olarak Türkiye'deki STK'ların mali alanda sorunları ile birlikte örgütlenememe, kapasite ve ilişki kurma sorunları da yaşadığı ve bu sorunlarla birlikte göç alanında faaliyet gösterdiklerini göz önünde bulundurmak gerekir. STK'ların da sorunları zaman zaman önemli konuların görülmesinde ve bunlara çözüm üretilmesinde engel oluşturabilmektedir. Güncel haliyle barınma merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin sayısı oldukça fazladır. Bu durumda STK'ların merkezler dışındaki faaliyetleri, mültecilerin temel insan haklarına erişiminde kritik öneme sahiptir. Sahip olunan hakların bilinmeyişi Suriyelilerin yaşamını zorlaştırmakta ve toplumda göçmen karşıtlığını da beslemektedir. Geçici koruma altındaki kişilerin hakları hakkında hem Suriyelilere hem topluma yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin STK'ların çalışmaları ile yaygınlaşması ülkede barış ve huzur ortamının sağlanmasında önemlidir.

Kaynakça

- AFAD (2022)<https://www.afad.gov.tr/>(Erişim Tarihi: 7.6.2022).
- Aktaş, Hasret (2008). “Batıda ve Türkiye’de Sivil toplum (Gelişim Süreci)”. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 2(4), 91-103.
- Altunkaynak Vodina, Selin (2019). *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Sivil Topluma Yönelik Tespit Ve Öneriler*. İstanbul: GAR Yayınları.
- Artan, Taner ve Arıcı, Aylın (2017). “İstanbul’da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi”. *Sosyal Çalışmalar Dergisi*, 1(1), 1-21.
- Aslan, Seyfettin (2010). “Türkiye’de Sivil Toplum”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260-283.
- Aydın Yılmaz, E. Sare (2019). “Suriyeli Mülteci Kadınlar: Göç Travması ve Entegrasyon”. Esen, A. Ve Duman, M. (Der.).*Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler*, İstanbul: WALD, 37-55.
- Baltacı, Gökçe (2019). “Göç Mekanı Tarlabası’nın Suriyeli Dom Topluluklarla Deneyimi”, *Beyond İstanbul*, 7, 170-174.
- BBC (2022). “Erdoğan, 1 milyon Suriyelinin gönüllü geri dönüşü için hazırlık yaptıklarını söyledi”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61307585> (Erişim Tarihi: 4.8.2022).
- Bektaş, İbrahim (2014). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim Ve Yönetim Sorunları*. İstanbul: Semerci Yayınları.
- Belge, Murat (1998). “Sivil Toplum Örgütleri”, Taciser U. (Der.). *Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi* 10, 23-37.
- Bikmen, Filiz ve Meydanoğlu, Zeynep (2006) *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*. TÜSEV Yayınları.
- Coşkun, Canan (2022). “Bakanlıktan Tarlabası Toplum Merkezi’ne Karşı Müdahillik Talebi” <https://www.diken.com.tr/tarlabasi-toplum-merkezi-davasi-bakanlik-tarlabasi-dernege-karsi-mudahillik-talebi/> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- CRS (2022). <https://www.crs.org/> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Çaha, Ömer (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Plato Film Yayıncılık.
- Çelik, Vasfiye ve Pekküçükşen, Şerife (2018). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3), 1273-1283.

- Çiftçi, Cengiz (2012). *Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları. Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi. Avrupa Birliği. 2010-2012.*
- Çorabatır, Metin ve Hassa, Fikret (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor*, Ankara: İGAM.
- Danış, Didem ve Nazlı, Dilara (2019). "A Faithful Alliance between the Civil Society and the State: Actors and Mechanisms of Accommodating Syrian Refugees in Istanbul". *International Migration*, 57(2), 143-157.
- Doğanbey, Ülkühan Sercan (2022). "Tarlabaşı Toplum Merkezi'ne Kapatma Davası", <https://www.ulusal.com.tr/video/9945657/tarlabasi-toplum-merkezine-kapatma-davasi> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Düzükaya, Hıdır ve Yazıcı, Erdi (2017). "Türkiye'deki Suriyeli Çocuk ve Gençler: Mevzuattan Uygulamaya Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Süleymanov, Abulfez, Sönmez, Pelin, Demirbaş-Ünver, Fatma ve Akbaba, S.Mete (Der.). *International Migration and Children*, 35-47.
- Ercan, Hülya (2002). "Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 69-79.
- Erdoğan, M. Murat (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erdoğan, M. Murat (2021). *Suriyeliler Barometresi-2020 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Erdoğan, M. Murat., & Çorabatır, Metin (2019). Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam Ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri. UDRAProgrammeResearch Panel.
- Erözden, Ozan (1998). "STK'lar ve Hukuki Çerçevde Yenilik Talepleri Üzerine Notlar", Taciser U. (Der.). *Merhaba Sivil Toplum*, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi 10, 13-22.
- Esen, Adem (2019). "Uluslararası Düzensiz Göçler ve Yerel Yönetimler", Esen, A. Ve Duman, M. (Der.). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler Ve Öneriler*, İstanbul: WALD, 151-188.
- Gazete Duvar (2022). "Soylu, Türkiye Vatandaşı Olan Mülteci Sayısını Açıkladı". <https://www.gazeteduvar.com.tr/soylu-turkiye-vatandasi-olan-multeci-sayisini-acikladi-haber-1564114> (Erişim Tarihi: 11.8.2022).
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi 7.6.2022).

- Henriksen, L.Skov, Boje, Thomas P. Boje ve Ibsen, Bjarne (2008). “Welfare Architecture and Voluntarism. or Why ‘Changing the Welfare Mix’ Means Different Things in Different Contexts”, P. Osborne, Stephen (Ed.). *The Third Sector in Europe*. London: Routledge. 69-86.
- IBC (2022). <https://www.abc.org.tr/TR/main> (Erişim Tarihi 7.6.2022).
- IOM (2021). “World Migration Report 2022”, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Kahvecioğlu, Ayşegül (2018). “Sığınmacı Kampları Göç İdaresi’ne Devredildi”, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/siginmaci-kamplari-goc-idaresi-ne-devredildi-2631338> (Erişim Tarihi 7.6.2022).
- Kalkınma Bakanlığı (2018). “On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kalkınmada Sivil Toplumun Rolü”, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KalkinmaSurecindeSivilToplumKuruluslariOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> (Erişim Tarihi 7.6.2022)
- Kara Dönmez, Canan Öykü (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları*. (Yayınlanmamış doktora tezi) Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Keyman, Fuat (2004 a). “Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferansı Yazıları, No:3”, https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Keyman, Fuat (2004 b). “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye. Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferansı Yazıları, No:4”. https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_4.pdf (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Keyman, Fuat (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*, Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kutlu, Zümray (2015). *Bekleme Odasından Oturma Odasına Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme*. Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı Ortak Projesi https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1817/Bekleme_Odasindan_Oturma_Odasina.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Mackreath, Helen ve Sağnıç, Şevin Gülfer (2017). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler*. İstanbul: Yurttaşlık Derneği.

- Mardin, Şerif (1995), *Türkiye; Toplum ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mülteciler Derneği <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>(Erişim Tarihi 7.6.2022)
- Mültecilerle Çalışan STK'lar Ağ Haritası (2022) <https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1> (Erişim Tarihi 10.5.2022)
- Müşterek Proje (2022). <http://www.musterekproje.org/uluslararası-mavi-hilal/> (Erişim Tarihi: 7.6.2022).
- Oda TV (2017). “İçişleri Bakanlığı, 4 Vakfı Kapattı”, <https://www.odatv4.com/guncel/4-vakif-kapatildi-1304171200-113653> (Erişim Tarihi 10.5.2022)
- Ozan, Ebru Deniz (2014). “Sivil Toplum”, Atılgan, Gökhan ve Aytekin, E. Atilla (Der.). *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler*. İstanbul: Yordam Kitap, 99-108.
- Özbudun, Ergun. (1999). “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon”, Özdalga, Elisabeth ve Persson, Sune (Der.). *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 112-121.
- Sarıbay, Ali Yaşar. (1997). “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Liberal Düşünce*, 6, 32-43.
- Sezik Murat (2019). “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları”, *R&S- ResearchStudies Anatolia Journal*, 2(4), 118-125.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022 a). <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> (Erişim tarihi 10.5.2022)
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022 b). <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi 10.5.2022).
- Şimşek, Doğuş (2020). “Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi: Engeller ve Öneriler”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(65), 10-32.
- T.C. Resmi Gazete, Geçici Koruma Yönetmeliği, 22 Ekim 2014, Say: 29153. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm> (Erişim Tarihi 10.5.2022).
- Taştan, Nejat (2022). “Suriye’den Gelen Sığınmacılar Bakımından Türkiye’de Durum”. <https://tr.boell.org/tr/2015/06/16/suriyeden-gelen-siginmacilar-bakimindan-turkiyede-durum> (Erişim Tarihi 7.6.2022).
- Taylor, Charles (1990), "Modes of Civil Society", *Public Culture*, 3(1), 109-120.
- TTM (2022). <https://www.tarlabasi.org/> (Erişim Tarihi 7.6.2022).

- Türk, Gül Dilek (2016). “Türkiye’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme”. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 145-157.
- Ulusoy, Kıvanç; Ve Çatır, Volkan (2019). “Türkiye’de Bir Devlet Kapasitesi Sorunu Olarak Geçici Koruma Altında Suriyeliler”. Esen, A. Ve Duman, M. (Der.). *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, İstanbul: WALD, 269-286.
- UNCHR (2008). *A Community-based Approach in UNHCR Operations*. Switzerland: UNCHR.
- YADA (Yaşama Dair Vakıf) (2014) “Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi”, <https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/01/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf> (Erişim Tarihi 5.6.2022).
- Yayla, A. Uçar, B.ve Bıçak, V. (2001). “Türkiye Cumhuriyeti Dernekler Mevzuatının Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Raporu”. *Liberal Düşünce Topluluğu*. <https://www.bicakhukuk.com/turkiye-cumhuriyeti-dernekler-mevzuatinin-avrupa-birligi-standartlarına-uyumu-raporu/> (Erişim Tarihi 7.6.2022).